

Милан ТЕРЗИЋ*

ЦРНА ГОРА У ФОНДОВИМА АРХИВА ЈОСИПА БРОЗА ТИТА

Трагање за документима, њихово чување, архивистичко сређивање и давање на увид ради научних истраживања, основни су предуслови за историјску науку. У документима је садржано историјско памћење ранијих генерација, које је темељ садашњих и путоказ целокупних будућих друштвених кретања. Самим тим треба и нагласити значај архива и њиховог сређивања, одбацијући поједностављено сагледавање нестручњака-лаика да се ради о „депонијама” старог папира.

Добро сређени архивски фондови омогућавају даљи пут приближавања докумената широј друштвеној и поготово научној јавности. Њихово публикување објављивањем зборника докумената један је од темељних путева историјске науке. Тиме се на непосредан начин архивском грађом даје увид у догађаје, личности и процесе. Међутим, то значи стручну и научну оспособљеност да се изврши правилан одабир, изнесу најрелевантније чињенице и концептуално уобличи тематика која је предмет обраде.

Документа настала радом институција бивше државе Југославије, за период њеног трајања (1918–1992), представљају значајан корпус незаобилазне историјске грађе преко седамдесет година њене дуге историје. То су различита државна, партијска, дипломатска, војна и друга документа из периода „прве” (краљевине) и „друге” (социјалистичке) Југославије.

Један од тих незаобилазних архивских ресурса за период „друге” Југославије је и грађа Архива Јосипа Броза Тита. У питању је личност ко-

* Др Милан Терзић, Институт за стратегијска истраживања, Београд

ја је била неоспорни вођа централизоване „друге” Југославије, који је у себи обједињавао највише државне, партијске и војне функције. Једини је имао чин (звање) маршала, који га је издвајао у врх војне хијерархије. Био је неоспорни владар који је у својим рукама држао све конце државе, партије, војске и дипломатских односа. Једини је у бившој држави добио три чина народног хероја, био почасни доктор војних наука, почасни члан академија наука, добио великих број међународних признања и награда, изузев једне која му је измакла – Нобелове награде за мир. Када ово кажемо, желимо указати на значај архивске грађе настале радом Јосипа Броза Тита, а која се непосредно односи на Црну Гору.

Архив Јосипа Броза Тита је раније био посебна архивска институција у оквиру Меморијалног центра Јосип Броз Тито. Након укидања овог Центра, Титов архив је био у оквиру Музеја историје Југославије, а онедавно је у саставу Архива Југославије. Ријеч је, по обиму, о мањој архивској документацији од око 3.600 архивских кутија, што је преточено у метре, нешто мање од једног километра архивске грађе. Грађа овог архива је из периода Другог светског рата (од 1943), до смрти Јосипа Броза Тита 1980. године, што је временски период који је нешто мањи од четрдесет година. Архив садржи писане материјале, као и фото и фоно грађу. Писани материјали и фоно-грађа су сада у Архиву Југославије, док је фото-грађа у Музеју историје Југославије.

Грађа у Архиву Јосипа Броза, с обзиром на функције које је Тито обављао, политичке је, војне, дипломатске, партијске и друге провинијенције. Писани материјали Титовог архива су архивистички разврстани у два периода. Први период из времена Другог светског рата до 1953. године – фонд *Канцеларије маршала Југославије* (КМЈ). Други период је од уставног увођења функције председника републике јануара 1953. до Титове смрти 1980. године – фонд *Канцеларије председника Републике* (КПР). То су уједно два најзначајнија фонда овог архива, као и по обиму мања количина грађе фонда *Националној комисији ослобођења Југославије*, која се односи да рад партизанске владе створене на Другом заседању АВНОЈ-а у Јајцу, 29–30. новембра 1943. године. Грађу о раду ове владе и рад на стварању заједничке владе са југословенском краљевском владом објавио је Бранко Петрановићу, у коауторству са Љиљаном Марковић, у Београду 1991. године, у књизи *Закључци НКОЈ-а и привремене владе ДФЈ 1943–1945*. Фонд грађе војне провинијенције – *Врховној команднијо оружаних снага Југославије* (ВКОС) је из Титовог

архива пресељен у Војни архив. Овај фонд временски покрива период од 1945. до Титове смрти 1980. године.

Један од два најзначајнија фонда, *Канцеларија маршала Југославије* за период 1943–1953, архивистички је сређен и коришћен у историографским истраживањима и на њему су настала историјски значајна истраживања преточена у монографије и чланке у научној периодици. Други фонд *Канцеларија председника Републике* је класификован и хронолошки сређен, чиме је отворен за историографска истраживања и на чијој грађи историчари увелико објављују озбиљне монографске студије и чланке. Сва ова грађа је отворена за истраживање јер је прошло 30 година неопходне историјске дистанце. И један и други фонд су разврстани на поједине групе које се односе на спољнополитичка питања, унутрашњополитичка питања, економску проблематику, питање штампе и медија, као највећи по обиму, али за историјску науку мање значајне грађе телеграма и честитки које је добијао југословенски председник поводом различитих празника. Најзначајнија су прва и друга група које се односе на путовања и пријеме у иностранству и у Југославији. Спољнополитичка питања су поређана по земљама абecedним редом, чиме је историчарима на најбољи начин омогућено да скрате истраживачки поступак. Друга група овог фонда односи се на унутрашњополитичка питања, третирајући партијску проблематику, идејна струјања, верска питања, питања културне политике, економску проблематику итд.

Грађа оба фонда, гледајући генерално, садржи извештаје, депеше, елаборате, службене забелешке, припремне материјале итд. Када је реч о Црној Гори, подаци указују на Титова путовања, као и пријеме различитих државник, партијских, и других друштвено-политичких представника Црне Горе током Титовог боравка у Црној Гори, или њихове пријеме у Београду, Брионима итд.

Значај Архива Јосипа Броза Тита је у томе што је ријеч о грађи од прворазредног научног значаја, с обзиром на то да је у питању врх власти у коме су концентрисане све државно-партијске политичке функције. На тој грађи су рукописне забелешке и парафи Јосипа Броза Тита, након чега су политички оперативно извршавана његова наређења. Ова грађа указује на најважнија друштвено-политичка кретања у Југославији у периоду 1945–1980, што је несумњиво имало утицаја и на Црну Гору, једну од република југословенске државе. Указујемо на податке о Резолуцији ИБ, југословенске нормализације са СССР-ом након Ста-

љинове смрти, „случају Милована Ђиласа”, Титовим боравцима у Црној Гори поводом обележавања годишњица појединих датума, отварању важних инфраструктурних објеката као што је пруга Београд–Бар, ставовима о добијању помоћи након катастрофалног земљотреса 1979. године који је Тита затекао у Црној Гори – боравио у Игалу априла те године, односу према појединим личностима које су репрезентовале Црну Гору на југословенском савезном нивоу, било да је ријеч о владиним институцијама, дипломатији, партији, војсци итд. О свим овим појединостима, као што смо и истакли, паралелно постоје и фотографски и тонски материјали.

Треба још једном нагласити да је ова грађа незаобилазна за изучавање временског периода након Другог светског рата све до Титове смрти 1980. године. То није само прича о Јосипу Брозџу Титу, већ и о бившем југословенском простору, као и о нашем менталитету, навикама и обичајима. Управо ће смиривање друштвеног тла након распада југословенске државе, историјска дистанца и нови извори омогућити дубље понирање у истраживање личности Јосипа Броза Тита и периода друге Југославије, чија је једна од република била Црна Гора. Тиме ће се научно „усклађивати” ранији период Титовог апологества и каснијег ниподаштавања. Показаће се да када се са политичких и идеолошких пређе на ниво научних питања, све теме су легитимне, о њима се расправља поштовањем различитих мишљења, али уважавањем чињеница као основе историјске науке. Зато и на крају истичемо значај докумената, у њима изнетих чињеница и архива, без којих нема историјске науке.

Milan TERZIĆ

MONTENEGRO IN ARCHIVAL COLLECTIONS
OF THE ARCHIVE OF JOSIP BROZ TITO

Summary

One of the most important archival resources for the period of „second” Yugoslavia are the documents of Archive of Josip Broz Tito. He was the public figure and undoubtedly leader of the Yugoslav state who has unified all leading positions on state, military and party level. The significance of this Archive lies in the fact that it represents collection of documents created by the Yugoslav head of state. These documents contain hand-writing remarks of Josip Broz Tito with short instructions or marks meaning that he took in mind information coming from documents. These archival documents are pointing out on most important political and social events in Yugoslavia from 1945 till 1980 which undoubtedly had some influence on Montenegro, one of the Yugoslav federal units. These are: documents related with Yugoslav split with USSR and Cominform, normalization of relations with Soviet Union after death of Joseph Stalin, „Milovan Đilas case”, Tito’s visits and stays in Montenegro related to public celebrations, anniversaries, official opening of Belgrade – Bar railroad, Tito’s attitude towards the relief efforts for Montenegro after the catastrophic earthquake on Montenegro riviera in 1979 where he stayed during the earthquake, Tito’s opinion on certain public figures representing Montenegro on Yugoslav federal level (diplomacy, army, party etc).